

MALMÖ HÖGSKOLA

Lärande och samhälle

Barn unga samhälle

Examensarbete i fördjupningsämnet

Barndom och lärande

15 högskolepoäng

Att motverka traditionella könsroller i förskolan

Counteracting traditional gender roles in preschool

Jana Håkansson

Förord

Jag ser ljuset i tunneln. Nu återstår nämligen inte många rader förrän detta arbete är klart.

Jag tog beslutet att skriva mitt examensarbete själv vilket har varit roligt och utvecklande. Dessutom trodde jag att det skulle vara relativt enkelt att genomföra trots en femåring och en ettåring omkring mig – storebror hade förvisso sina timmar på förskolan men lillasyster föredrog mitt sällskap och gillade inte att se sin mamma vid datorn eller traven med litteratur. Det blev inte riktigt som jag hade föreställt mig. Jag har druckit många koppar kaffe och suttit uppe om nätterna för att kunna arbeta någorlunda ostört. Men jag skulle faktiskt inte vilja göra annorlunda och jag är själaglad för vad jag har åstadkommit trots omständigheterna.

Tack till alla er som har gjort detta möjligt – informanter och förskola för intervjuer och observationer och min handledare Camilla Löf. Tack till min underbara familj, Micke och älskade Bobo och Saga, som har gett mig energi och kärlek till att kunna genomföra detta på egen hand.

Abstract

Studiens mål är att undersöka hur förskolan motverkar traditionella könsroller. Formuleringen liksom titeln på examensarbetet är hämtat från förskolans läroplan där detta är ett av förskolans uppdrag.

Till grund för studien ligger kvalitativa intervjuer med pedagoger samt öppna men icke-deltagande observationer på en förskola. Personerna som jag har intervjuat är alla förskollärare och verksamma på olika orter i Skåne.

Studiens resultat visar att förskolan motverkar traditionella könsroller på flera sätt inom verksamheten trots att deltagarna skulle önska mer kompetens inom jämställdhetsarbetet. Intervjuer och observationer visar även att den enskilda pedagogen hålls ansvarig för hur genuspedagogiken fungerar i vardagen – det är individens bemötande och språkbruk som reflekterar normer och samhällsstrukturer.

Nyckelord: bemötande, förväntningar, genus, hen, könsroller, jämställdhet, normer

Innehållsförteckning

Förord.....	3
Abstract	4
1. Inledning.....	7
1.1 Syfte och frågeställningar.....	9
2. Tidigare forskning.....	10
2.1 Genus.....	19
2.2 Att köna	19
2.3 Om könsroller och stereotyper	13
2.4 Historisk sammanfattning	13
2.5 Internationell forskning.....	13
3. Metod och genomförande	17
3.1 Kvalitativ metod	19
3.2 Urval	19
3.3 Intervju	19
3.3.1 Intervjuernas genomförande	19
3.4 Observation	19
3.5 Etiska överväganden.....	20
4. Resultat och analys.....	21
4.1 Bemötande och förväntningar	21
4.2 Om könsroller och lekroller	24
4.3 Pedagogers språkbruk	29
4.4 Resultat och sammanfattning	34
5. Diskussion.....	35
Referenslista.....	39
Bilaga	

1. Inledning

När mitt äldsta barn påbörjade sin inskolning på förskolan insåg jag hur stor del pedagogerna skulle få i hans liv. Under de första veckorna var jag bekymrad för hur han skulle formas och hur han skulle bli bemött under åren på förskolan. Min önskan var att förskolan inte bara talade om genus utan också agerade utifrån medvetenhet om ämnet.

Alla som verkar i förskolan ska hävda de grundläggande värden som anges i skollagen och denna läroplan och klart ta avstånd från det som strider mot dessa värden. Vuxnas sätt att bemöta flickor och pojkar liksom de krav och förväntningar som ställs på dem bidrar till att forma flickors och pojkars uppfattning om vad som är kvinnligt och manligt. Förskolan ska motverka traditionella könsroller och könsroller. Flickor och pojkar ska i förskolan ha samma möjligheter att pröva och utveckla förmågor och intressen utan begränsningar utifrån stereotypa könsroller (Lpfö98 rev10:5).

I förskolans läroplan finner vi ovanstående stycke som jag anser är grundläggande beträffande barn och deras identitetsskapande. Som förälder vill jag erbjuda möjligheter istället för begränsningar och som pedagog vill jag att verksamheten skall leva efter samma premisser. Jag är tacksam för att få uppleva förskolan ur båda perspektiven. Föräldrar har inte alltid möjlighet att välja den barnomsorg som de vill ha till sina barn men de kan ställa frågor om verksamheten och därmed få insyn i vad som sker i vardagen och hur förskollärarna resonerar. Pedagogerna å andra sidan kan referera till både läroplanen och skollagen för att förklara hur och varför verksamheten arbetar utifrån att exempelvis motverka traditionella könsroller.

I förskolans läroplan läser vi även att: "Förskollärare ska ansvara för att varje barns utveckling och lärande kontinuerligt och systematiskt dokumenteras, följs upp och analyseras för att det ska vara möjligt att utvärdera hur förskolan tillgodoser barnens möjligheter att utvecklas och lära i enlighet med läroplanens mål och intentioner" (Lpfö98 rev10:14). Det är sålunda förskolläraren som är ansvarig för den pedagogiska verksamheten på förskolan. Hur dessa förskollärare agerar och tänker utifrån styrdokumentet färgar barnens vardag i verksamheten.

Emellanåt har föräldrar anmärkningar beträffande förskolans uppdrag. Kristina Henkel och Marie Tomićić är författare till boken *Ge ditt barn 100 möjligheter istället för 2* och förklarar varför förskolan fortsätter med jämställdhetsarbetet (2009:208f): "För det är stor skillnad mellan att vara förälder och pedagog; föräldrars värdegrund kring jämställdhetsfrågan regleras inte i lag. Men alla föräldrar som väljer att ha sitt barn på förskolan har indirekt accepterat att förskolan arbetar efter läroplanen."

I sociala medier florerar emellanåt diskussioner om genus och begreppet hen och debatten tar ofta avstamp i något så banalt och trivialt som kläder och dess bärare. Falangen som är genuskritisk och motsätter sig en jämställd förskola uttrycker vanligen oro för att barnen skall bli förvirrade gällande sin könstillhörighet som följande är ett exempel på:

Hur många vuxna i Sverige försöker pracka på barnen en könsroll? Och vad fan är det för fel med könsroller? Och vad är en jävla könsroll? Feministsnack till 100 %. Blanda inte in barn i dina egna problem när det gäller sexualitet. Låt tjejer vara tjejer och killar vara killar (https://www.flashback.org/t2554963_150415).

Citatet är hämtat från en diskussionstråd på ett av Sveriges största internetforum. Det sammanfattar åsikterna från en förälder som med största sannolikhet saknar kunskap om genus och som därmed står fast besluten i hur pedagogik och uppfostran skall vara. Slutklämmen att låta tjejer vara tjejer och killar vara killar tyder enligt min mening på en uppfattning om att könsroller hör ihop med just kön enligt biologin samt ett sätt att bedöma individer som en homogen grupp utifrån den gemensamma nämnaren snipp- eller snoppbärare. Därmed ville jag även inkludera begreppet hen i min studie – hur och när och om det kommer till användning.

Dagstidningen *Svenska Dagbladet* har i en artikelserie kallad ”Pojke i klänning” intervjuat Kristina Henkel som säger att ”Man blir varken böj som kille eller straight som kvinna av klänningen” (SvD 2011) apropå debatten kring normer i samhället och hur klänningen könas.

Normer blir synliga först när man bryter mot dem och det gör oss obekväma och rädda. Därför rättar vi en pojke i klänning på olika sätt. Det kan vara subtilt, att vi osynliggör och inte ens kommenterar det. Någon kanske förlöjligar ”har du klätt ut dig?”, någon annan säger ”killar kan inte ha klänning” eller till och med ”kom hit jävla böj så ska jag slå ned dig” (SvD 2011).

Klänningen blir sålunda ett laddat attribut, åtminstone när en pojke bär den, men också en symbol för traditionella könsroller. För barn är klänningen ett härligt och roligt plagg som gärna kommer till användning i leken. Fanny Ambjörnsson är genusforskare och socialantropolog och förklarar hur dessa markörer, såsom attribut men också färger, spelar roll för omgivningen: ”När föräldrarna säger sig försöka undvika rosa på flickor för att färgen förpassar flickor till en gammaldags och förtryckande passivitet, undviks rosa på pojkar för att de inte ska framstå som flickor” (Ambjörnsson 2011:22). Det finns en paradox beträffande föräldrars tankar kring könskodade och könsneutrala attribut menar Ambjörnsson. Föräldrar är enligt hennes studier skeptiska till ytterligheter såsom kill- respektive tjejmarkörer men väljer trots ändå att könskoda:

Även om detta exempel inte direkt rör färgen rosa är tendensen tydlig. För pojkföräldern gäller det att undvika symboler och attiraljer som får barnet att associeras med flickighet. [...] Symboler som riskerar att associeras med flickor bör helt enkelt inte finnas på en pojkkropp (Ambjörnsson 2011:23).

Det är föräldrarna som väljer kläder och accessoarer till sina barn. Omgivningen bedömer och bemöter personer efter dess utseende vilket även gäller barn på förskolan. Där finns pedagoger och kompisar och andra föräldrar. På en sådan plats får kanske kläder och könsmarkörer en annan relevans än där hemma. Föräldrar väljer kanske bort sådant som andra kan betrakta som annorlunda och normbrytande för att undvika konflikter och åsikter. Förskolan är inte bara platsen där många barn spenderar majoriteten av dagen. Det är också ett av flera ställen där vardagsituationerna formar dem som individer.

1.1 Syfte och frågeställningar

Studiens syfte är att undersöka hur pedagoger arbetar för att motverka traditionella könsroller i förskolors verksamhet.

Frågeställningarna är följande:

- Hur bemöter pedagoger flickor respektive pojkar i verksamheten?
- Vad för leksaker och material samt litteratur och sånger förekommer på förskolorna?
- Vad har pedagogerna för inställning till sitt språkbruk?

2. Tidigare forskning

I det här avsnittet redovisar jag vilka centrala begrepp samt tidigare forskning som ligger till grund för min analys av studiens empiri.

2.1 Genus

Genus är hur man gör kvinnligt respektive manligt och handlar inte om personens biologiska kön. Genom att skapa dessa kategorier gör man också åtskillnad på vad som menas med kvinnligt och manligt. Att vara kvinna eller man omfattar sålunda mer än det biologiska könet. Både individ och samhälle sätter ramar för vad som anses vara rätt och fel, att känna sig okvinnlig eller omanlig, att göra fel val för vad som anses vara passande. Indelningen i vad som betraktas vara kvinnligt respektive manligt är också begränsande för dem som faller utanför normen. Det blir en motsättning mellan individens fria val och omgivningens åsikter vilket kan vara svårt att stå emot.

Christian Eidevald är forskollärare och har skrivit en avhandling som konstaterade att barn i förskolan fortfarande blir bemötta och bestämda utifrån stereotyper. Eidevald förklarar att feminismen kan delas in i tre olika vågor, eller perspektiv, beroende på hur man tolkar forskningen:

Vissa hävdar att kvinnor och män i grunden är lika (första vågen – liberalfeminism). Andra hävdar att kvinnor och män i grunden är, eller blir, olika (andra vågen – exempelvis radikal-, särarts-, socialfeminism och marxistisk feminism). Medan ytterligare andra hävdar att kön är socialt konstruerat med en flytande och föränderlig koppling till kvinnor och män (tredje vågen – exempelvis feministisk poststrukturalism) (Eidevald 2011:62).

Genusforskning är ett rörigt område eftersom det finns flera olika slags perspektiv och utgångspunkter och därför bevisas, så att säga, olika teser beroende på bakomliggande motiv och förväntan. Eidevald summerar den här problematiken med: ”Oberoende av vilket antagande som används som utgångspunkt kommer valet i sig att bli en del av svaret på frågan om vad som är jämställdhet och när det är jämställt, med ibland helt skiftande slutsatser inom olika jämställdhets- eller forskningsprojekt” (Eidevald 2011:66). Tillsammans med Hillevi Lenz Taguchi, docent i pedagogik, har Eidevald skrivit ett kapitel i *En rosa pedagogik – jämställdhetspedagogiska utmaningar* där de menar att objektet för genuspedagogiken är barnens köns- eller genusidentiteter (Eidevald och Lenz Taguchi

2011:19f). Det är sålunda pedagogerna som står för att en förändring i förskolan skall kunna genomföras. Det är förskollärarna som har ansvar för den pedagogiska verksamheten och som skall se barnen som individer med olika behov och förutsättningar och ge dem ett likvärdigt bemötande.

Yvonne Hirdman är historiker och introducerade ordet genus i Sverige eftersom hon ansåg att begreppet könsroller, med betoning på roller, komplicerar diskussionen om feminism och jämställdhet. Hirdman menar att könsroller generaliserar, verkligheten är mer komplex än att kunna sortera in personer efter roller, varför andra begrepp såsom genuskontrakt, genusordning och genussystem är nödvändiga. Genom sin forskning påpekar hon hur samhället bygger på manlig överordning och kvinnlig underordning samt att denna struktur sätter det manliga som normgivande (Hirdman 1988:51).

Jag föreslår att vi med genus sätter namn på den alltmer komplicerade kunskap vi har om "manligt" och "kvinnligt", vår allt större förståelse av hur manligt och kvinnligt "görs". Och insatt i denna process kan ordet ses som en utveckling från begreppet "könsroll" via "socialt kön" till genus, där graden av invävdhet hela tiden stegras (Hirdman 1988:51).

Eidevald förklarar att tidigare forskning påvisar att man bemöter och tolkar barn på olika sätt utifrån kön och att det redan sker i mötet med spädbarn. "Nyfödda pojkar får dessutom oftare höra att de är en liten fajter, en liten rackare, smart, vild och aktiv än nyfödda flickor som oftare får höra lilla gumman, lilla hjärtat, älskling, nöjd, vaken och nyfiken, vilket innebär att barnen redan tidigt beskrivs med olika ord" (Eidevald 2011:66).

Ambjörnsson redogör i *Rosa – den farliga färgen* attityder och tankar kring färgen rosa. Inför boken har Ambjörnsson bland annat intervjuat småbarnsföräldrar som berättar hur de resonerar kring kläder och barnens utseende och hur de blir bemötta. Informanterna i Ambjörnssons rapport förklarar att de gärna hade handlat mer könsneutrala kläder men eftersom det återfinns hos främst dyrare butikskedjor väljer dem könskodade kläder från exempelvis H&M och Lindex eftersom dessa är billigare (Ambjörnsson 2011:54f). Trots att föräldrarna talar positivt kring könsneutrala kläder och vill undvika ytterligheter, sådant som de beskriver som typiska flick- och pojkmärken, får barnen andra könsmärken såsom exempelvis blommor eller frisyren som associeras med flickor eller pojkar (Ambjörnsson 2011:26f).

Mia Heikkilä, som är forskare och lektor i pedagogik, har skrivit om jämställdhet i boken *Lärande och jämställdhet i förskola och skola* (2015) och ger konkreta tips för att skapa lika förutsättningar i verksamheten. Heikkilä nämner också problematiken med pedagoger som är

okunniga inom genus och jämställdhet. När denna kunskap saknas får det konsekvenser för både individ och förskola, barn och deras anhöriga drabbas av fördomar och föreställningar, och uppfattningar kring dessa stereotyper inkluderar såväl kön som familjesituation. För att en verksamhet skall vara inbjudande och inkludera alla individer behöver pedagoger reflektera kring sin didaktik och sina egna normer och värderingar.

2.2 Att köna

Henkel och Tomičić förklarar: ”Köna = att sortera in barn, vuxna, leksaker, med mera i feminint eller maskulint och tillskriva dem olika egenskaper, förväntningar och värderingar” (Henkel och Tomičić 2009:15). Den här sortens antaganden skapar fördomar och upprätthåller stereotyper och är svårt att värja sig mot. Att köna innefattar generaliseringar samt forcerar individen till en större samhörighet och det enskilda barnet blir tillskrivet egenskaper eller anvisad kläder och leksaker utifrån könsidentiteten flicka eller pojke. Att betrakta så kallade actionfigurer som pojkleksaker liksom Barbies som flickleksaker är att köna, det vill säga ha en föreställning om att det förstnämnda är för pojkar och det senare för flickor, vilket även blir till en slags sanning, eller snarare bekräftad fördom, då besökaren finner dessa leksaker på olika avdelningar i affären trots att bägge leksakerna är dockor. När leksaker och dylikt blir sorterade efter denna modell kan man fråga sig varför det sker och av vilken anledning. Att tillhöra ett specifikt kön innebär inte särskilda intressen eller smakpreferenser. Att vara flicka behöver inte betyda att man lockas av pastellfärger och My Little Pony. Att vara pojke behöver inte betyda att man inte vill använda ljusa nyanser eller leka med färggranna plastponnyhästar.

Anette Hellman är doktorand och forskollärare och redogör i boken *Maskulinitet på schemat* flera exempel på hur barn könar på förskolan. Barnen lägger inte någon särskild relevans vid könstillhörighet, varken i verkligheten eller i fantasin, utan förändrar sina gester och röster för att markera huruvida de gestaltar en kvinnlig eller manlig figur (Hellman 2008).

Att köna innebär sålunda att göra kvinnlighet eller manlighet genom olika markörer. Hellman förklarar på följande sätt:

Dessa förhandlingar görs i en kontext där makt och kontroll ständigt är närvarande. Handlingar äger aldrig rum i ett tomrum där människor har obegränsade möjligheter att ’göra sig till vad de vill’. De ageranden där kategorierna pojkar och flickor görs, ges relevans och knyts till vissa bestämda egenskaper samt är relaterade till situations- och platsbundna förståelser, där vissa sätt

att vara pojke görs mer 'passande' eller 'normala' än andra och där vissa individer ges mer makt att definiera normer om vad det borde innebära att vara 'en riktig pojke' (Hellman 2008:75).

Interaktion med andra individer är en förutsättning för att kunna köna. Omgivningens påtryckningar och åsikter speglar vad som anses socialt acceptabelt eller inte. Det är en ständig förhandling om könsnormer.

Det finns en föreställning om att kvinnor och män kompletterar varandra vilket brukar komma på tal i debatter kring normer och HBTQ (homosexuella, bisexuella, transpersoner, queer). Personer som ställer sig kritiska till vad som kan uppfattas som normbrytande har således en slags uppfattning om att de biologiska könen är olika i grunden. Eidevald förklarar detta med:

Att som vuxen söka en partner av samma kön eller aktivt välja att leva som singel ses därför många gånger som "onormalt", eftersom människor ses som kompletta först då både det kvinnliga och det manliga förenas i en relation. Idén om att vuxna kvinnor och män förväntas komplettera varandra hänger därmed intimt samman med föreställningen att flickor och pojkar är olika varandra (Eidevald 2011:68).

Med denna uppfattning som Eidevald beskriver i citatet ovan blir begrepp som hen liksom att aktivt motverka traditionella könsroller något besynnerligt för dem som ställer sig skeptiska.

2.3 Om könsroller och stereotyper

Klara Dolk är forskollärare och doktor i pedagogik och ställer en intressant fråga som jag tycker är värd att fundera på: "Förskolans läroplan säger att pedagoger 'ska motverka traditionella könsroller och könsroller'. Skulle det bli någon skillnad om det istället stod att förskolan 'ska främja många olika sätt att göra kön på'?" (Dolk 2011a:59). Enligt Nationalencyklopedin är *könsroller* de rollerna som associeras med människors sociala kön och med *stereotyper* avses en förenklad form av hur allmänheten uppfattar egenskaper hos personer inom en viss grupp såsom exempelvis katoliker eller kvinnor. Det handlar sålunda om föreställningar. Varken könsroller eller stereotyper är detsamma som sanningar utan är resultat av attityder och uppfattningar i samhället vilka också förändras med tiden. Även om det står individen fritt att välja livsstil är människan en kultiverad varelse:

Så mycket av det vi idag upplever som privat och personligt är i själva verket något som snarare är reaktioner på de krav samhället ställer på oss, än individuella drömmar, längtan eller oro. Sådana insikter är nödvändiga om vi vill nå klarhet i vilka vi själva är och hur vi ingår i större samhälleliga sammanhang (Frykman & Löfgren 1979:221f).

Val som går emot samhällsnormer kommer ifrågasättas, missuppfattas, möta på motstånd. Människan är en produkt av samhället hon lever i genom de normer och värden som förs fram genom generationerna. Citatet från Davies här nedanför kan därmed ge en förklaring till varför exempelvis genuspedagogik eller jämställdhetsarbete fortfarande möter motstånd. Förändringar tar tid att genomföra. Det handlar nämligen om djupt rotade föreställningar:

Att lägga sig till med traditionella former av femininitet och maskulinitet var varken en enkel individuell nyck hos barnen eller en följd av att föräldrarna hade tvingat på dem ett bestämt mönster. Nej, problemet var den seglivade tudelningen manligt – kvinnligt, den dualism som har konstruerats till en central del av människors identitet (Davies 2003:9).

Omvärlden bäddar nämligen för könsroller redan från start genom att göra åtskillnad på flickor och pojkar (Hellman 2008:79). Det syns i exempelvis klädaaffärer där barnens sortiment är indelat i ett par avdelningar. Det förväntas att flickor skall ha kläder i klara och ljusa färger, gärna med spets och volang, mönster och dylikt är vanligtvis åt det gulligare hållet med djur. För pojkar finns kläder i mer dova och mörka färger och motiven är brukligen från djur med ett aggressivt eller coolt uttryck, manliga actionfigurer från filmer, fordon och uttryck som dekorativa inslag. Omvärlden bemöter också barn annorlunda utifrån om de har snippa eller snopp eftersom könskodade kläder signalerar könstillhörighet. Eftersom dessa könsmarkörer har blivit norm i samhället blir det påtagligt när någon gör annorlunda – när det handlar om pojkar. Det är inte svårt att föreställa sig flickor i så kallade killmarkörer men det omvända, pojkar med tjejmarkörer som attribut, anses löjligt och överdrivet (Ambjörnsson 2011:22).

2.4 Historisk sammanfattning

Sett ur ett historiskt perspektiv har den svenska förskolan främjat könsrollerna. ”Förskolan formar kön och könsmonster. Det sker genom ramar, struktur och innehåll, det sker genom förhållningssätt och pedagogiskt material relaterat till olika styrande koder i olika tidsperioder” (*Jämställd förskola* 2006:31). Under första hälften av nittonhundratalet dominerar pojkarna i fostran och ideal men också i texter.

Det är gossar som ’Mors lille Olle’, ’Putte i blåbärsskogen’ samt ’Pelle Snusk’, och hans bättre jag ’Pelle Snygg’, som är i fokus. Gosse- och gossefostran kopplas till natur, samhälle och arbetsliv. Pojkarna är till exempel små indianer, byggmästare, arbetskarlar. Flickorna, som apostroferas mer sällan i till exempel sång och sånglekar kopplas framför allt till huslighet (små husmödrar) och till vård och omsorg om andra (dockmammor) (*Jämställd förskola* 2006:31f).

Under de första decennierna under nittonhundratalet talade man om barnstugor och barnträdgårdar och dessa institutioner var beroende av donationer eftersom det inte fanns något politiskt intresse för barnomsorgen (lararnashistoria.se). Alva Myrdal, socialdemokratisk politiker, var engagerad i frågor rörande barnen och skrev boken *Kris i befolkningsfrågan* tillsammans med sin make. Myrdal menade att samhället skulle reformera systemet för att gynna barnfamiljer och införa möjlighet till barnomsorg på pedagogiska institutioner (stockholmskallan.se). Under vårt förra sekel inträffade mycket för den svenska befolkningen, arbetsmarknaden liksom familjen förändrades, liksom individens särskilda roll i samhället. Barnomsorgen har fått anpassa sig efter behoven som har uppstått i samhället. Det som kallades dagis, vilket var en förkortning för daghem, försvann i och med att förskolan fick en läroplan 1998. Detta politiska styrdokument skall efterföljas och kräver sålunda kompetenta pedagoger som förstår uppdraget. Den moderna förskolan, med en läroplan och ett jämställdhetsuppdrag, handlar om barnen. Föreställningen om att flickor och pojkar är på ett visst sätt borde tillhöra det förgångna. Davies klarlägger varför vi skall se bortom könsmarkörer och könsroller:

Men vår övertygelse om en enhetlig människonatur har tenderat att förhindra erkännandet av dessa möjligheter. Så länge tudelningen manligt-kvinnligt bevaras, och anses vara någonting centralt i människors identitet, kommer emellertid barn att utesluta sig själva från ”andra-könet-möjligheter” eftersom dessa möjligheter förefaller oförenliga med deras kön (Davies 2003:153).

Citatet här ovanför framhåller hur relevant pedagogers didaktik och språkbruk är för barnet som individ. Från att ha varit en institution som främst handlade om fostran och omsorg består dagens förskola av lärandesituationer där pedagogerna skall främja jämställdhet mellan könen. Förmågan att se bortom könsroller och inneha ett normkritiskt perspektiv borde efter snart två decennier med läroplanen inkludera alla pedagoger. Eidevald förklarar emellertid i en intervju för tidningen *Förskolan* hur könsrollerna positioneras vilket framkom under arbetet med hans avhandling:

Trots det beskriver pedagogerna i fokusgrupper alla pojkar som fysiska och utåtagerande. Alltså blir det en ganska liten grupp pojkar som får stå som rollmodeller för samtliga pojkar, säger Christian Eidevald. Följden blir att en pojke som sitter i lugn och ro och lägger en pärlplatta kan personalen uppmana att ”leka med de andra killarna”. Medan en flicka som pysslar med pärlplattan får en ”klapp på huvudet”. På det sättet styrs barnen omedvetet in i traditionella könsroller (Eliasson 2010).

Förskolläraernas agerande och språkbruk sätter spår i barnen. Enkla handlingar och uttryck förmedlar pedagogens perspektiv.

2.5 Internationell forskning

Sverige kallas emellanåt för världens mest jämställda land och det finns vissa skillnader mellan förskolan här och i andra länder. I ett internationellt perspektiv framstår den svenska förskolan som något besynnerlig och Ingrid Pramling Samuelsson, professor i pedagogik, nämner att det bland annat beror på att förskolan är demokratisk och att delaktigheten står i centrum (forskolesummit.se). Jämställdhet är eftersträvansvärt i det svenska samhället vilket läroplanen för förskolan reflekterar. Pramling Samuelsson redogör att utländska masterstudenter beskriver den svenska förskolan som en verksamhet där barnen bara leker, att pedagogiken är osynlig, där man inte vet vem som är förskollärare (forskolesummit.se). Min slutsats är att studenterna bakom beskrivningarna kommer från länder med lagar och normer som är annorlunda våra – här ses exempelvis skamvrån som en kränkning och barnen står i centrum för den pedagogiska verksamheten.

Dolk (2011b) har undersökt hur förskolor i Australien arbetar med likabehandling och noterade att barnen är involverade i jämställdhetsarbetet på ett annat sätt än i Sverige. Tillsammans arbetar barn och pedagoger utifrån frågor som barnen vill belysa, för diskussioner kring olika normer och samhällsstrukturer såsom etnicitet och sexualitet, och det är en arbetsform som inte sker på svenska förskolor. Dolk (2011b) förklarar att samtalen i verksamheten behandlar ämnen som berör klassfrågor och sociala orättvisor vilka utgår från ABC-planen, Anti-Bias Curriculum, och som främst fokuserar på diskrimineringsfrågor. För att sammanfatta visionen med ABC-planen handlar den om att alla barn skall respekteras och stöttas i sin identitet och bli fördomsfria och jämlika medmänniskor (Derman-Sparks och Olsen Edwards 2010). Denna kan jämföras med den svenska likabehandlingsplanen men dokumentet är inte obligatoriskt för verksamheten. Dolk (2011b) menar att även så små barn har en föreställning om normer och strukturer varför samtalen på förskolorna blir en ingång till att åskådliggöra betydelsefulla samhällsfrågor.

3. Metod och genomförande

För att samla empiri har jag använt kvalitativa intervjuer med förskollärare samt genomfört observationer på en förskola.

3.1 Kvalitativ metod

Jag har valt en kvalitativ undersökningsmetod framför en kvantitativ metod. Skillnaden är att den förstnämnda, vilken ligger till grund för min studie, fokuserar på texten och resultatet jämfört med den senare vilken koncentrerar sig på statistik (Alvehus 2013:20). Det är sålunda informanternas berättelser utifrån frågeställningarna som är av intresse för studien. Kvalitativ metod inkluderar även observation när man är intresserad av hur människor agerar. Johan Alvehus förklarar att kvalitativ metod framför allt handlar om innebörder och att som forskare kunna se samband, denna metod är sålunda tolkande forskning, och det är ett sätt att ”bidra till en mer generell förståelse av ett fenomen” (2013:22). Kvalitativ forskning bygger vanligen på intervjuer (Alvehus 2013:80) och observationer kan vara ett bra komplement för att uppmärksamma vardagliga situationer (Alvehus 2013:93).

Jag valde bort en kvantitativ metod därför att statistik eller dylikt inte skulle tillföra studien informanternas personliga åsikter som tillsammans med observationer ligger till grund för empirin. En komparativ metod, att jämföra exempelvis pedagogers erfarenheter och åsikter från olika förskolor, skulle förmodligen kräva ett arbetslag utan större kunskap inom genus och jämställdhet samt ett annat arbetslag från exempelvis en HBTQ-certifierad förskola för att kunna klarlägga skillnader och tillvägagångssätt.

3.2 Urval

Till studien använde jag enbart förskollärare som informanter. Det var ett avsiktligt beslut att inte genomföra någon intervju med andra anställda såsom barnskötare eller personal från vikariebanker. Orsaken till mitt urval beror på att förskollärarens perspektiv är mest relevant för analysen eftersom undersökningen avser deras förmåga att tolka läroplanen och skollagen. Personerna som jag har träffat för detta ändamål är förskollärare som jag varken känner eller

tidigare har träffat. Informanterna har jag fått kontakt med genom kurskamrater på förskolläraryrket som frågade pedagoger på arbetsplatser och förskolor där de har haft praktik under terminerna.

Kim: Arbetar sin första termin som förskollärare och tog sin examen i början av året.

Lou: Jobbade i många år som barnskötare innan förskolläraryrket. Har sammanlagt arton års arbetslivserfarenhet inom förskolan.

Robin: Har fem års erfarenhet som förskollärare.

Informanterna heter egentligen någonting annat och arbetar på varsin kommunal förskola.

3.3 Intervju

Jag hade individuella samtal med tre pedagoger för att undersöka deras erfarenheter och åsikter kring genus och jämställdhet, könsroller och normkritik, och vi talade även om begreppet hen. Intervjuerna var av semistrukturerad karaktär vilket innebär att jag hade ett färdigt formulär med frågor (se bilaga) som grund men annars flödade samtalet fritt utifrån informanternas svar samt följdfrågor – denna intervjumetod är också den vanligaste (Alvehus 2013:83). Deltagarna har alltså fått besvara samma frågor men resultatet från intervjuerna ser annorlunda ut beroende på informanternas svar och funderingar och följdfrågorna som jag ställde utifrån deras redogörelser. Min förhoppning var att samtalen skulle kännas lättsamma och naturliga för att få detaljerade och omfattande svar från respondenterna.

Semistrukturerade intervjuer kräver att personen som ställer frågor har förmågan att lyssna och reflektera över svaren och därefter kunna ställa relevanta följdfrågor till respondenten (Alvehus 2013:84).

I rollen som intervjuare påverkar man situationen. Hur dialogen framskrider beror på ens förmåga att lyssna och känna av stämningen. Inför studien ville jag därmed inte på förhand skicka ut något frågeformulär till förskollärarna som jag skulle träffa. Risken hade då möjligen varit att informanterna hade funderat kring svaren och anpassat sina berättelser efter vad de trodde att jag ville höra.

En intervju skall dokumenteras och det finns flera metoder att använda. Anteckningar under pågående samtal kräver en snabb penna men intervjuaren hinner inte få med alla ord.

Dessutom är det svårt att vara en god lyssnare medan man för anteckningar och det man har dokumenterat stämmer inte alltid överens med vad respondenten har svarat. En annan metod är att spela in samtalet för att senare transkribera, det vill säga att omvandla den inspelade intervjun till text, vilket är analysens första steg (Alvehus 2013:85).

3.3.1 Intervjuernas genomförande

Intervjuerna genomfördes individuellt och det blev ett samtal med varje respondent. Deltagarna fick bestämma mötesplatsen för våra samtal eftersom jag ville att de skulle känna sig bekväma och trygga i situationen. Frågorna som jag ställde krävde eftertanke och en öppen dialog och därför inledde jag varje möte med en kort promenad där förskolläraren och jag kunde bekanta oss med varandra. För att undvika störande moment omkring oss, liksom för att få respondenterna avslappnade, skedde samtalen utanför förskollärarnas arbetstid. Intervjuerna pågick i cirka femtio minuter per informant och spelades in med min mobiltelefon innan jag transkriberade samtalen.

3.4 Observation

En observation kan antingen vara dold eller öppen, dold för dem som blir observerade eller öppen för dem som blir iakttaga inför studien, och Alvehus menar att oavsett vilken metod man väljer kan orsaka olika etiska och tekniska problem (2013:94).

För att använda observation som metod anser jag att omständigheterna kring iakttagelserna för studien bör falla sig naturligt för bästa resultat. Därför har observationerna ägt rum på en förskola som jag har haft kontakt med tidigare varför barn och pedagoger inte såg mig som en observatör i det avseendet. Som observatör, oavsett om man är känd eller främmande för de inblandade, kan man egentligen inte veta hur eller om situationen är annorlunda i ens närvaro.

Observationerna skedde på en kommunal förskola där jag vid flera tillfällen har arbetat som vikarie. Där finns flera avdelningar för barn i åldern ett till fyra år. För deltagarnas skull har jag valt att hålla förskolan konfidentiell och därför valt att benämna platsen som Regndroppen. Personalen som arbetar där består av både barnskötare och förskollärare. Jag genomförde så kallade öppna men icke-deltagande observationer vilket innebär att de som närvarade kände till min observatörsroll. Jag besökte förskolan flera gånger, sammanlagt fem

heldagar, för att bredda underlaget för studien. Dessutom ville jag iaktta flera pedagoger och barn i allehanda rutiner. Efter en så kallad scen har jag i avskildhet fört anteckningar.

3.5 Etiska överväganden

Jag hade gärna genomfört intervjuer med förskollärare från min praktikplats. Vi har nämligen haft flera givande samtal som berört ämnet under den verksamhetsförlagda tiden. Personerna känner dock till mitt intresse för genus och normkritik och därmed valde jag att finna informanter från annat håll. Det var kurskamrater från högskolan som förmedlade kontakten med förskolor som de har varit i kontakt med. Innan personerna medverkade blev de informerade om studiens syfte och att de kommer få fingerade namn. Detsamma gällde personalen på förskolan Regndroppen beträffande observationerna.

Jag har sålunda tillämpat Vetenskapsrådets forskningsetiska principer (2011) vilket består av fyra stycken krav. Deltagarna fick kännedom om syftet med studien och blev informerade om att all medverkan är frivillig samt är möjlig att avbryta enligt *informationskravet*. För informanternas trygghet berättade jag om *nyttjandekravet* vilket innebär att informationen från våra samtal enbart kommer att användas till den här studien samt att enbart jag har tillgång till materialet enligt *konfidentialitetskravet*. Innan intervjuerna påbörjades fick jag deltagarnas medgivande i enlighet med *samtyckeskravet*.

4. Resultat och analys

Studiens syfte är att undersöka hur pedagoger arbetar för att motverka traditionella könsroller i förskolors verksamhet. För att belysa detta har jag undersökt pedagogers bemötande, jag har granskat leksaker och material samt litteratur och sånger som ingår i barnens vardag på förskolan, pedagogerna har talat utifrån språkbruket inom verksamheten. I detta kapitel har jag sammanfogat intervjuer och observationer till tre kategorier. Första delen utgår från informanternas funderingar kring genus, hur andra kan uppfatta utseende utifrån kön, vad förskollärarna har för erfarenheter inom området. Andra delen tar upp könsroller och lekroller vilket inkluderar lekarna och leksakerna. Tredje delen har pedagogers språkbruk som utgångspunkt.

4.1 Bemötande och förväntningar

Barn skall bli sedda som individer. Kombinationen kön och utseende, det vill säga kläder och attribut, kan dock orsaka ett orättvist bemötande när normerna säger att blandningen är fel. Klänningen är ett exempel på det beroende på om bäraren är flicka eller pojke. Hon får förmodligen en komplimang för sin klädsel. Han får antagligen höra något om utklädning. Davies (2003) menar att detta beror på människans förmåga att kategorisera omvärlden i kvinnligt respektive manligt och därmed anses det som avviker från normen vara fel och undrar: ”Varför är det så viktigt, undrade jag, att uppfatta sitt eget och andras kön på rätt vis? Varför betyder det så mycket?” (Davies 2003:8)? Hur går detta ihop med att motverka traditionella könsroller i förskolan?

Observation:

Det är morgon och jag sitter tillsammans med några barn som ritar. De har redan ätit frukost. Det är många barn som kommer kring sjutiden den här morgonen. Anna springer in med sin pappa, hon snurrar runt och får allas blickar på sig, och pedagogen som möter henne börjar omedelbart prata om vad hon har på sig. Anna har en Frost-klämning med mycket tyll och volanger och pedagogen utbrister hur fin den är och att Anna verkligen ser ut som en riktig prinsessa (Regndroppen mars 2015).

Ögonblick som observationen här ovanför ledde emellanåt till situationer senare under dagen där pedagogerna såg kläderna som ett hinder i verksamheten – det gällde dock enbart flickornas klädval och så kallade prinsessklänningar i synnerhet. Det var tillfällena som påklädning inför utomhuslek eller när barnen ville måla eller skapa i lera som orsakade

besvär. Från pedagogerna kom subtila antydningar till flickorna om att klänningen skulle aktas och hållas fin och inte bli smutsig. När jag undrade vad de menade svarade dem att föräldrarna inte blir särskilt glada om kläderna har blivit fläckiga eller gått sönder. Eidevald och Lenz Taguchi (2011) menar att hur man talar om saker är grundläggande i genuspedagogiskt arbete och där inkluderar de även bemötandet av barn i relation till kläderna de bär (Eidevald och Lenz Taguchi 2011:28). Under mina observationer noterade jag att pedagogerna i övrigt sällan talade om barnens kläder men att när det väl hände var det flickornas kläder som stod i fokus och att det framför allt skedde i samband med lämningen på morgonen.

Trots att könsrollerna skall motverkas enligt förskolans styrdokument har jag under samtal med pedagoger vid exempelvis verksamhetsförlagd utbildning samt vid insamling av empiri förstått att många känner sig okunniga inför vad det innebär. ”Flickor och pojkar ska i förskolan ha samma möjligheter att pröva och utveckla förmågor och intressen utan begränsningar utifrån stereotypa könsroller” (Lpfö98 rev10:5) fastslår läroplanen vilket betyder att förskollärarens roll är att bortse från normer och värderingar, inte bedöma någon individ utifrån kön, inte heller fastna i invanda mönster. Hur förskollärare bemöter barn är sålunda mycket relevant för vilken föreställning de får om sig själva liksom hur man är rätt eller fel som flicka och pojke (Heikkilä 2015:24).

Det som orsakar bekymmer är kanske just vad som anses rätt och fel vilket informanterna berörde under samtalen. Som jag tidigare nämnde förklarade Eidevald att just genusforskning kan uppfattas som rörig (Eidevald 2011:66). Informanten som jag har valt att kalla Robin anser att det finns många påtryckningar och åsikter beträffande genus och menar att förskolan och föräldrarna förefaller ha olika tolkningar kring begreppet. Robin förklarar att det finns flera missuppfattningar i ämnet och att föräldrar ibland drar till med pronomenet hen för att liksom markera deras värsta tänkbara scenario – könlösa och förvirrade barn. Enligt informanten har föräldrar sålunda använt ordet hen i dialogen mellan förskola och hem men på ett negativt sätt i samtal där genus har kommit på tal.

Informanterna känner till vad som står i läroplanen och skollagen samt att genuspedagogik och jämställdhet är områden som har resulterat i särskilda professioner såsom genuspedagog och jämställdhetskonsult. Att det finns fördomar och missförstånd kring ämnet och en osagd regel om att folk uppfostrar sina ungar som de vill framgå i intervjuerna med både Lou och Robin när vi talar om dialogen kollegor emellan på förskolan. Lou anser att det är svårt att

föra ämnet på tal på arbetsplatsen och refererar till vad folk uttrycker på sociala medier för att tydliggöra sin osäkerhet i frågan. När jag jämför materialet från informanterna framgår det att förskollärarna i grund och botten har liknande tankar kring genus men att det finns en avgörande skillnad mellan Kim och de andra två – den förstnämnda har ett genuint intresse för genus medan de andra arbetar tillsammans med kollegor som antingen är ointresserade eller blundar för nyttan med en rosa pedagogik. Uttrycket *en rosa pedagogik* kommer från boken med samma namn och ”syftar på den utmaning som dagens genuspedagogiska och normkritiska arbete i förskolor och skolor i dag står inför” vilket står att läsa på baksidan av bokens omslag (Eidevald och Lenz Taguchi 2011). Från den insamlade empirin framgår också att informanterna Lou och Robin hade önskat mer kunskap i frågor som rör genus för att känna sig stärkta i sin profession inom det här området. Lou och Robin vill inte propagera för genus och jämlikhet på arbetsplatsen. Det finns, som tidigare nämnt, negativ attityd och bristande engagemang för jämställdhetsarbete hos kollegor i respektive arbetslag vilket orsakar viss likgiltighet inför situationen.

Det med genus är kanske mer för äldre barn. Det är en fråga som kommer in i allt men som vi framför allt fokuserar på när vi arbetar med det som tema. Och det gör vi inte varje år (Lou 150410).

Lou sammanfattar vad som verkar vara vanligt förekommande på förskolor, att pedagoger betraktar genusarbetet som något enstaka projekt och inte ser helhetsbilden, att aktivt arbeta utifrån ämnet någon gång emellanåt gör ingen större skillnad.

Informanten Kim har dock valt en annan väg. Hen har ett personligt engagemang för frågor som berör genus och jämställdhet men är trots allt försiktig i sin framtoning i samtalen med barnens anhöriga. Förskolläraren vill dock understryka att det är ett nyfiket och varmt klimat i arbetslaget och att kollegorna uppmuntrar förändringsarbetet som genustänket medför. Föräldrarna och deras eventuella kritik är ingenting som bekymrar Kim men förskolläraren vill inte utmåla sig själv som avdelningens normbrytare.

De vet att jag är ny här, jag har precis tagit min examen från förskolläraryrket och då går det inte för sig, jag arbetar på en liten ort där alla känner alla. Jag väljer mina ord i samtalen vid hämtningarna. Det är en annan sak vid föräldramöten och liknande eftersom samtalen utgår från arbetslaget och inte mig personligen som pedagog (Kim 150416).

Under mina observationer på förskolan Regndroppen har jag sett vad det finns för leksaker och material för barnen att tillgå och för min studie var det även relevant att undersöka litteratur och sånger. Avdelningen har försökt att inreda efter lek och funktion genom att hålla

hemvrån i ett eget rum samt genom att placera möbler och exempelvis bilbanor på sådant sätt att de skapar mindre ytor avsedda för specifik lek. Emellanåt möblerar pedagogerna om för att få barnen att ändra fokus samt för att förändra leken. Förskollärarna som arbetar på Regndroppen sade att det är ett medvetet drag för att styra leken och sålunda blanda och förvandla föremålens innebörd men även barnens beteenden. Ur ett genusperspektiv uppfattar jag det som något positivt vilket Dolk berör angående att styra barn mot nya möten: ”Pedagogerna upplevde också att detta ’spillde över’ i andra sammanhang och att fler nya konstellationer mellan barnen bildades även under den fria leken” (Dolk 2013:78). Dolk beskriver en särskild metod som kallas valstunden men resultatet, att barn som leker tillsammans i nya grupper utan kön- eller åldersindelning, kan även uppnås genom att utmana deras kreativitet och lekfullhet. Henkel och Tomičić förklarar hur detta kan ske utifrån tre olika strategier:

Omfördela är en kvantitativ strategi som är bra att använda då det finns en ojämn representation av flickor eller pojkar. Att omfördela är ofta ett första steg mot jämställdhet och kan till exempel handla om att byta ut *han* mot *hon* eller att göra om sånger och sagor så att det finns både flickor och pojkar i huvudroller och biroller. Strategin *fylla med nytt innehåll* handlar om att vidga vyerna för vad flickor och pojkar kan vara och göra. Genom att ge leksaker, kläder och känslor nya innebörder och värderingar kan maktobalansen mellan det feminina och maskulina omfördelas. Den tredje strategin är att *välja bort* de leksaker, böcker, kläder och annat som förstärker genusramarna (Henkel och Tomičić 2009:240f).

Både intervjuer och observationer konstaterade att dessa tre strategier skedde på förskolorna. Ett exempel på *fylla med nytt innehåll* inträffade under pågående observation och kretsade kring en bil, vilket var en ombyggd lastpall med fastskruvade benlösa stolar som säten, som flyttades till ett annat rum bredvid andra leksaker. Plötsligt stod bilen bredvid hörnet som kallades affären eller hemvrån vilket innebar att barnen började leka med varandra på ett annat sätt. Genom omplaceringen såg de förändrade lekmöjligheter vilket också resulterade i ett nytt intresse för varandra. En annan form av kreativitet uppstod och barnen som klev utanför de vanliga kompisrelationerna fick prova andra roller.

4.2 Om könsroller och lekroller

När jag studerade min insamlade empiri efter att ha genomfört alla intervjuer såg jag flera likheter mellan informanternas skildringar om förskolan. Kim är den enda som säger sig vara normkritisk och aktivt arbeta för genus och jämställdhet som pedagog. De andra informanterna hävdar att det är ett område som de inte har tillräcklig kunskap om och att

deras respektive förskolor sällan arbetar utifrån ämnet eller agerar på ett särskilt medvetet sätt. I intervjuerna framkom att det snarare är omständigheterna på arbetsplatserna än deras eventuella okunskap som orsakar känslan som både Lou och Robin beskriver. Gemensamt för deras förskolor är att arbetslagen närmast verkar betrakta genus som ett extra projekt som skall klämmas in i verksamheten och inte något som sker i stunden.

Informanterna talade mycket om leken – ensam eller tillsammans, sortimentet med leksaker, relationer och roller. De var alla överens om att det sociala samspelet på förskolan är betydelsefullt för individen. Eftersom lek och lärande hör samman kan man fundera kring vilka effekter verksamheten, och i förlängningen individen, faktiskt får beroende på om pedagogerna har genusglasögon på eller inte. Henkel (2006) menar att ”barn i den fria leken återskapar stereotypa könsroller men även att barn är väldigt könsrollsöverskridande just i denna lek” (Henkel 2006:50). Det kan förklara varför somliga anser att könsrollerna redan träder i bruk under barndomen. Likaså att flickor respektive pojkar agerar på ett visst sätt då det är barnens tolkningar av vad vuxna i deras omvärld gör. Ambjörnsson (2012) förklarar fenomenet: ”Samtidigt är genus också något vi gör, inte minst genom att sätta rätt kläder på rätt person. Därför kan det följaktligen också göras fel. Som att sätta killgrejer på en tjej och tjejgrejer på en kille” (Ambjörnsson 2012:28). Könsrollerna står för stereotyper och när någon gör annorlunda får det uppmärksamhet. Problemet är varför vissa vuxna har ett behov av att uppmärksamma olikheter och i synnerhet när det handlar om barn. I samhället talar man om acceptans och tolerans i många andra avseenden varför det inte borde vara någon skillnad beträffande genus och identitetsskapande.

Observation:

Maja och hennes mamma är i hallen när Ville kommer farande. Någon har målat hans naglar och han är stolt som en tupp när han håller upp händerna för kompisen. Maja hinner knappt säga något förrän hennes mamma börjar skratta. Hon tycker det är mycket lustigt att han har nagellack och påpekar detta och undrar vem som har spökat ut honom (Regndroppen mars 2015).

Scenen som målas upp här ovan utspelade sig en förmiddag på förskolan Regndroppen. Maja och Ville är nära vänner och mamman reagerade starkt på hans nagellack. Det som inte nämns i observationen är att även Maja hade nagellack. Ville blev därmed ett exempel på när genus sker på fel sätt (enligt mamman) när han som pojke använde attribut som nagellack som många associerar med flickor. En pedagog på förskolan såg situationen mellan barnen och föräldern på avstånd och fångade upp ögonblicket vid ett senare tillfälle. Barnen satt och ritade och samtalet kom att kretsa kring kläder. Förskolläraren satt vid datorn och googlade

bilder som föreställde män med så kallade tjejmärken som kajal och nagellack men också kilt och sarong som kan liknas vid kjol. Utan att nämna situationen tidigare på dagen eller säga något kring personernas könstillhörighet hade barnen och pedagogen ett samtal om kläder och stilar. Förskolläraren presenterade sålunda ett spektrum av möjligheter för barnen utan att tala om normer eller stereotyper.

Det är betydligt enklare för en flicka att använda könskodade attribut som man förknippar med pojkar än tvärtom. Hirdman förklarar genusteorin utifrån maktstrukturen där mannen är normgivande och kvinnor är underordnade (Hirdman 1988:57). Ambjörnsson noterade att föräldrar gärna använde traditionella genuskoder när de klädde sina barn men att de kunde överskrida gränserna om barnet var en flicka. Hade det varit tvärtom, en pojke i exempelvis rosa kläder eller med så kallade flickiga attribut såsom spetsar och volanger, ansåg dock föräldrarna att det var löjligt (Ambjörnsson 2011:22). Lou och jag talade om barnens kläder och accessoarer. Informanten sade att ”det är klart att man skulle reagera om exempelvis Olle kom i klänning, det hade ju varit lite konstigt, men man hade väl fått välja sina ord och låta honom berätta om utstyrseln” (Lou 150410) apropå barn som inte följer normen. Jag blev nyfiken och undrade hur vanligt det är, att pojkar har attribut som enligt normen tillhör flickor, men att det ens hade skett kunde förskolläraren inte minnas. Lou har arton års arbetslivserfarenhet från förskolan och sade: ”Men visst klär pojkarna ut sig ibland. Vissa vill vara påskgummor med sjalett och förkläde. Jag har dock aldrig varit med om att pojkarna vill vara lucia eller så” (Lou 150410). Informanten använder orden *klä ut sig* beträffande pojkar och kläder som traditionellt förknippas med flickor. Motsvarande uppträdande hos flickorna har Lou inte reflekterat kring och menade att det märker man nog inte på samma sätt apropå traditionella genuskoder.

Det var i samband med att förskolan fick en egen läroplan som jämställdhetsuppdraget kom. Trots att det snart är tjugo år sedan formuleringen om att förskolan skall motverka traditionella könsroller blev styrdokumentet är tolkningen av uppdraget något oklar. Det kan vara svårt att se strukturer när man inte riktigt vet vad man skall leta efter.

De könsstrukturer som finns i förskolan speglar ofta de mönster som finns i samhället utanför. Som vuxen kan det vara svårt att upptäcka och förhålla sig kritisk till dessa eftersom man lever mitt up i dem. Och barnen protesterar sällan mot den rådande ordningen. Tvärtom agerar barn oftast utifrån de spelregler som vuxenvärlden sätter upp, och de är också själva med och reproducerar eller skapar nya normer och värden för flickor och pojkar att förhålla sig till (*Jämställd förskola* 2006:58f).

Under mina observationer blev detta tydligt eftersom förskollärarna själva uttrycker en önskan om ökad kunskap och tydligare struktur för att kunna genomföra jämställdhetsuppdraget på bästa möjliga sätt. De menar att det är svårt med läroplanen kring detta mål eftersom tolkningen och arbetet baseras efter pedagogerna i verksamheten. Vad som anses vara fungerande jämställdhetsarbete på en förskola är en extrem utopi på en annan (jämförelse mellan attityder från intervjuerna med Kim och Lou). Efter samtal med informanter samt pedagoger på Regndroppen förstår jag att många hade önskat en konkret mall som förskolor kan följa för att undvika genusfällor och se bortom invanda mönster och strukturer. Förskollärarna som jag har intervjuat har olika bakgrunder och livserfarenheter vilket sålunda präglar deras inställning till genus samt yrkesroll. Kim har till exempel flera personer i sin bekantskapskrets som är normbrytande enligt traditionella familjekonstellationer varför hen lättare observerar beteenden och mönster utifrån heteronorm och kärnfamilj. Kim har därmed fått ansvaret att förändra litteraturen på sin förskola och tillföra andra perspektiv i verksamheten.

Utklädningslekar är mycket populärt bland barn på förskolan Regndroppen. Där finns några par klackskor som är oerhört eftertraktade bland både flickor och pojkar. Där finns också kjolar och annat för leken. Informanterna berättade i sina intervjuer att barnen sällan talar om kläder sinsemellan men att det emellanåt uppstår diskussioner under lekens gång. Lou förklarar ”alla vill ju ha klackskor, det spelar ingen roll om det är en pojke eller flicka, även om barnen leker mamma pappa barn är det inte ovanligt att både mamman och pappan har tjejskor på sig” (Lou 150410). Under utklädningslekarna på Regndroppen använde barnen flera olika accessoarer och traditionella könskoder för att förstärka könstillhörigheten i rollen. De hade barnvagnar, dockor, handväskor, kjolar, sjalar och klackskor när de agerade ”mamma” och som ”pappa” iklädde de sig kepsar och mössor, uniform och superhjältedräkt. Davies har analyserat fenomenet och skriver: ”De barn som jag studerade sammankopplade bestämt dessa symboler för kön till vad de ansåg vara ett manligt eller kvinnligt beteende. De klädde sig till och med i det motsatta könets kläder för att kunna bete sig på det sätt som klädseln associerade till” (Davies 2003:30). Men till skillnad från barnen som Davies analyserade mixade barnen på Regndroppen sina attiraljer och hade flera sätt att göra kön på.

Observation:

Kalle sitter i bilen och väntar. Han har rosa tyllkjol och en docka i famnen. Efter en stund kommer Amanda och Johan springande och sätter sig på platserna bredvid. Johan har satt på sig polisskjortan och mössan och har

klackskor på fötterna. Han har de vita pumpsen. Amanda har svarta lackskor och handväska (Regndroppen mars 2015).

Under mina besök på förskolan Regndroppen hörde jag aldrig pedagogerna ifrågasätta barnens klädval vid utklädningslekar. Istället bekräftades situationen som pågick och förskollärarna talade med barnen utifrån det som skedde i fantasin. Det blev sålunda inga förmaningar utifrån traditionella könsroller eller normer.

Ett par av personerna som jag intervjuade uppgav att de känner ett visst obehag att föra könsroller på tal med barnens föräldrar och ordet verkar knappt nämnas överhuvudtaget, varken kollegor emellan eller i verksamheten, liksom samtal kring normer. Under föräldramöten och utvecklingssamtal talar pedagogerna istället om hur man är en bra kompis eller hur barnen interagerar och fungerar i olika sociala aktiviteter.

Generellt sett är ju flickorna lugnare. De är mer för pyssel medan killarna mest far runt med bilarna. Fast det kan ju alla göra. De har väldigt fina lekar tillsammans emellanåt, mamma pappa barn, affär och sådant och det är ju bra. Och det är väl ändå det viktigaste, att alla kan leka med alla och vara en bra kompis, än att se till att barnen ägnar sig åt leksaker som de aldrig brukar titta åt (Robin 150410).

Genus och normkritik är snarare något som Robin och arbetslaget berör någon enstaka gång än praktiserar i vardagen. Informanten beskriver barnen utifrån traditionella könsroller när hen benämner flickorna som lugna och pojkarna som aktiva. Davies resonerar kring att överskrida tudelningen manligt-kvinnligt och hänvisar till litteraturvetaren Toril Moi som menar att ”det som är ’feminint’ är marginaliserat och det som är ’maskulint’ är privilegierat” (Davies 2003:152). Det är liknande det resonemang som Hirdman bedriver med sitt genussystem. Indirekt innebär informantens svar här ovan i citatet att förskolläraren förenklar situationen genom att reducera barnen till två kategorier utifrån deras könstillhörighet. Därmed dras också slutsatsen att individernas agerande baseras på beteenden som förknippas med flickor respektive pojkar. Den intervjuade pedagogen medger dock att gränserna emellanåt blir diffusa.

Under intervjun med Robin framkommer det att pedagogerna där hen arbetar har olika perspektiv på genusfällor och könsroller. Informanten förklarar att mycket sitter i väggarna och att det sålunda finns en viss kultur och tradition på förskolan beträffande arbetsmetoder och kunskapssyn. Robin är betydligt yngre än sina arbetskamrater och fick anställning på förskolan direkt efter studierna på högskolan. Det är svårt att vara pedagogen som ”kommer

med konstiga idéer” som förskolläraren uttryckte det. Robin har en önskan om att förändra verksamhetens tillvägagångssätt och struktur på ett grundläggande plan.

Ja ur ett genusperspektiv är nog mycket fel. Här har vi ju dockis och när killarna stimmar skickar vi ut dem [i korridoren] för att spralla av sig. Flera [pedagoger] föredrar när det är uppdelat. Det blir lugnare och barnen har nog inget emot det.

I början försökte jag leka den perfekta pedagogen. Jag försökte göra allt rätt och hitta min plats i arbetslaget. Passa in. Det är inte lätt att komma ut och jobba med gamla rävar som varit på samma ställe i decennier. Man vill inte komma ut från högskolan och vara uppnosig (Robin 150410).

Robin har lite svårt för att få gehör för jämställdhetsarbetet hos äldre kollegor och anpassar sig efter situationen. Det blir oftast en kompromiss mellan en rosa pedagogik och arbetssättet som majoriteten, de äldre pedagogerna, bedriver.

När jag observerade vardagen på förskolan Regndroppen var jag särskilt intresserad av vilka leksaker som pedagogerna erbjöd de yngsta barnen, de som ännu inte kan uttrycka sig verbalt, och vem som leker med vad. När barn behövde introduceras i leken var den vanligaste strategin att förskolläraren bjöd in till interaktion genom att själv börja leka bredvid barnet. När det fanns möjlighet att prata om situationer som hade uppstått under dagen frågade jag hur pedagogerna resonerade kring leksakerna. Svaret var enkelt, de ville nämligen försöka erbjuda barnen leksaker som de vanligtvis inte valde själva, det var sålunda en tanke om att både presentera annat material men också ett sätt att bredda möjligheterna och sålunda motverka traditionella könsroller. Barn formas av omgivningen och Davies menar att:

Maskulinitet och femininitet är inga medfödda egenskaper hos människor. Men de är inbyggda i strukturen för vårt samhälle, och är därmed både en förutsättning för tillvaron och ett resultat av hur livet levs. Som delaktiga i samhället övertar vi utan vidare ”vetskapen” om kön i den form som det har konstruerats (Davies 2003:27).

Barnens rollekar är sålunda experiment, de omvandlar sina erfarenheter och observationer till egna handlingar, de får respons av omgivningen genom kompisars och pedagogers reaktioner.

4.3 Pedagogers språkbruk

Språket kan antingen begränsa eller berika beroende på orden vi väljer. I detta kapitel har jag samlat situationer som har språket som gemensam nämnare.

Hen är ett relativt nytt ord i svenska språket och kom med i den senaste upplagan av Svenska Akademiens ordlista. Ordet är ett komplement till *han* eller *hon* eller mer formella synonymer såsom *vederbörande*. Emellanåt är könstillhörigheten irrelevant eller okänd i till exempel sånger som *Björnen sover* eller *Imse vimse spindel*. Ändå talas det nästan uteslutande om *han* som personligt pronomen.

Observation:

I soffan sitter några barn och en förskollärare och läser böcker. Barnen är mellan ett och två år gamla och deras kommunikation består till stor del av kroppsspråk samt upprepningar av ord vid exempelvis högläsning. Böckerna som är i fokus i denna stund är *Nej, men & Ja, men* samt en pekbok om djur. Den förstnämnda handlar om ett par hönor med olika åsikter. Karaktärerna har bland annat klänning och högklackade skor som attribut. Den andra boken innehåller bilder på vanliga bondgårdsdjur. Jag sitter på golvet mitt emot och hör hur förskolläraren ständigt refererar till *han* i samtalet om figurerna i böckerna (Regndroppen mars 2015).

Det är besynnerligt hur ett par hönor kan transformeras till mansroller i ett samtal kring barnlitteratur. ”Genom det är pedagogerna med och konstruerar könsskillnader, vilket står helt i motsats till förskolans uppdrag. Könnsstrukturer i förskolan upprätthålls alltså i hög grad genom pedagogers och andra vuxnas förhållningssätt, där språkandet är en stor och viktig del” (Wiklund, Petrusson-Nahlin & Schönback 2011:99). Hur förskollärare talar med barn spelar sålunda mycket stor roll.

Mannen står som norm i vårt samhälle enligt bland andra Ambjörnsson (2011) och Hirdman (1988) som ser hur detta genomsyrar flera nivåer i samhället. Den patriarkala strukturen har efterlämnat spår i svenska språket vilket reflekteras i exempelvis ord som människa och legogubbe men syns även inom idrotten och dess terminologi. För att allmänheten skall förstå att det är damfotboll som avses behövs ordet dam som prefix, att det annars är herrfotboll som avses behöver man inte ens understryka eftersom det är underförstått, det manliga är som sagt normgivande.

Normer återfinns även i barnböcker och huvudpersonen är vanligtvis en mansperson medan kvinnor agerar som bifigurer. Davies förklarar barns språkkompetens med att det inte bara handlar om kommunikation med omvärlden utan att det även är ett medel för att kunna inrätta sig själv i samhället. Genom språket fostras barn in i de strukturer som råder (Davies 2003:12). Davies talar alltså om vardagens språkbruk och särskilt *dikotomier* orsakar många problem. Dikotomi innebär att något delas upp i två, oftast motsatta delar, såsom kvinnligt och manligt, kaos och ordning, kultur och natur. Den här tudelningen innebär att man sorterar

in omgivningen i köns kategorier, kvinnligt eller manligt, vilket inkluderar människor men även material. Henkel och Tomičić menar att risken med kategorisering är att barn indoktrinerar i föreställningen att människor är antingen eller, kvinna eller man, istället för att uppmärksammas som unika personligheter. Därmed finns det barn som förblir osedda som individer eftersom vuxna benämner dem efter könskategori (Henkel och Tomičić 2009:90). Den här sortens bemötande kan även bli märkligt och orättvist när pedagoger tillrättavisar på liknande sätt. Uppmaningar såsom att ”pojkar ska lugna sig” inkluderar alla.

Lou har lång erfarenhet från förskolan och berättade att barn ofta frågar om litteraturkaraktärens könstillhörighet om traditionella könskoder eller personnamn saknas.

Jana: Vad brukar du svara?

Lou: Det som passar in. Det blir nog rätt så stereotypt faktiskt.

Jana: Hur menar du? När du väljer kön så att säga?

Lou: Precis. Beroende på figurens kläder och vad den gör. Det får åtminstone mig att tänka kille eller tjej.

Jana: Skulle hen funka i situationen tror du?

Lou: Vet inte. Det är faktiskt inget ord jag använder. Barnen hade nog undrat vad jag menade och jag vet inte hur jag skulle förklara ... det ordet faller sig inte naturligt för mig (Lou 150410).

Det agerande som informanten beskriver här ovan begränsar möjligheterna och uttryckssätten i en könsstereotyp vardag. Förskolans läroplan sätter fokus på barnet som individ och att hen skall få finna sin egen identitet och bli bekräftad och respekterad. ”Verksamheten ska syfta till att barnens förmåga till empati och omtanke om andra utvecklas, liksom öppenhet och respekt för skillnader i människors uppfattningar och levnadssätt” (Lpfö98 rev10:4). Om en figur med handväska alltid refereras som en hon innebär det indirekt att en han med handväska är fel. Ambjörnsson redogör för hur föräldrar resonerar kring så kallade tjejmarkörer hos pojkar, som att färgen rosa blir löjlig, men konstaterar även att det alltid är flickor som ses som förändringsprojekt – det är tjejerna som skall ta för sig och få höra att de är coola och tuffa. Inte tvärtom. Hon möter inga föräldrar som talar på samma sätt kring sina pojkar (Ambjörnsson 2011:42f). Förskolan är en betydelsefull del av barnens vardag och pedagogernas språkbruk är högst relevant. Kommunikationen åskådliggör rådande diskurser och normer i samhället och genom att reflektera kring ordvalen öppnar man upp för möjligheter. ”Pedagoger kan genom bland annat sitt verbala språk ’köra på i gamla hjulspår’ och hänvisa barnen till respektive könsdiskurs eller synliggöra barnens andra egenskaper och

tillåta andra eller flera sätt att göra sig förstådd på” (Wiklund, Petrusson-Nahlin & Schönback 2011:97f). Som jag skrev tidigare är det svårt att se strukturer när man inte riktigt vet vad man skall leta efter. Informanterna anser att det är en självklarhet att barn skall få samma bemötande i förskolan, de talar om möjligheter istället för förbud, men under intervjuerna framkommer det dock att själva uttrycksätten kan förändras.

Förskolan Regndroppen lånar emellanåt böcker från biblioteket. Urvalet brukar bli en blandning baserad på barnens intresse och pågående högtid eller temaarbete i verksamheten. Böckerna som ingår i förskolans eget sortiment består av relativt ny barnbokslitteratur av enklare slag eftersom flera barn ännu inte talar. Där finns dock inga boktitlar från förlagen som har inriktat sig på att publicera litteratur fritt från normer och stereotyper.

Under intervjun med Lou förstod jag att litteraturen valdes på liknande sätt på förskolan där informanten arbetar.

Jana: Hur väljer ni vilka barnböcker som skall finnas på förskolan?

Lou: Vi brukar mest gå till bibblan och låta barnen välja. Eller om vi jobbar med något särskilt tema och vill ha något som passar. Så plockar vi ut sådant som är lämpligt.

Jana: Som är lämpligt?

Lou: Alltså ja, som kanske förklarar på ett pedagogiskt sätt, om känslor till exempel.

Jana: Väljer ni barnböcker utifrån mångfald och normkritik också?

Lou: Nej det kan jag inte påstå ... det blir väl mest en oväntad bonus om det händer. Som den där gången ett av barnen ville ha *Kalle som lucia* när vi skulle låna böcker om julen. Det blev många samtal runt den boken (Lou 150410).

För somliga förskollärare är barnböcker framför allt ett tillfälle för språkutveckling. För dem som dessutom försöker tillämpa normkritik och aktivt arbeta för förskolans jämställdhetsuppdrag kan bokläsningen se annorlunda ut.

Jana: Hur väljer ni vilka barnböcker som skall finnas på förskolan?

Kim: Jag bestämmer vilka böcker som skall köpas in. Vissa tycker kanske att jag överdriver i mitt urval och menar att det beror på att jag kommer rätt från högskolan. Men jag vill faktiskt inte ha de vanliga böckerna här, inte när jag kan välja annat, de får nöja sig med att läsa sådant hemma.

Jana: Hur menar du?

Kim: Jamen du vet. Vanliga böcker. Det har vi sett tillräckligt av. Ungarna känner knappt till något annat än mamma pappa barn och heteronormen. Eller hudfärg för den delen. Handikappade.

Jana: Läser du aldrig de andra barnböckerna för dem? De som redan finns där?

Kim: Klart jag gör. Men jag brukar ändra dem. Det händer att jag byter ut alla han mot hon. Och jag säger hen ganska mycket för ungarnas skull (Kim 150416).

Kim är informanten som har ett stort intresse för jämställdhetsarbete och normkritik och som därmed har blivit ”genuspedagogen” på sin förskola. Enligt vårt samtal använder hen den kvantitativa strategin som Henkel och Tomičić kallar omfördela – han blir hon och vice versa (2009:240f). Gentemot föräldrarna tonar förskolläraren dock ner sitt tillvägagångssätt. Kim har enbart arbetat några månader som pedagog och hoppas att föräldrarna i första hand skall känna att förskolan är inkluderande och välkomnande istället för att fokus skall hamna kring stereotyper och normer.

Flera pedagoger på Regndroppen undviker att använda könskodade ord samt att tala utifrån flickors och pojkars könsdiskurs. Det är sålunda fraser såsom ”duktig tjej” och ”cool kille” som de avstår från att använda. Förskolan har flera avdelningar och det är många pedagoger som arbetar där. Som jag skrev tidigare, när jag hänvisade till observationen med Anna och hennes Frost-klänning, förekommer likväl situationer där barnen blir objekt och får ett könskodat bemötande. ”Det finns förstås oändligt många alternativ för hur vi kan svara barnen i liknande situationer och det är just därför det kan vara så givande att analysera sitt eget och varandras förhållningssätt. Inte för att komma fram till ’rätt’ eller ’fel’ sätt, utan vilka möjligheter de innebär” (Wiklund, Petrusson-Nahlin & Schönbeck 2011:97). När jag för ämnet på tal med informanterna säger Robin att ”det räcker ju egentligen med att bara säga välkommen eller god morgon, vad kul att du kom, men om barnet är trött eller ledset eller helt enkelt glad för sin nya tröja blir det prat om den – komplimanger alltså” (Robin 150410). Andra förskollärare som jag har talat med, informanter men även pedagoger på Regndroppen, resonerar på ett liknande sätt. Att barns utseende hamnar i fokus verkar främst vara sammankopplat till känslorna i stunden. Ofta sker samtalen kring accessoarer, frisyrier och kläder för att avleda uppmärksamheten från en känsloladdad lämning på morgonen.

4.4 Resultat och sammanfattning

Förskollärarna ser barnen som individer och alla erbjuds samma möjligheter i verksamheten. Det förekommer dock att pedagoger bemöter barnen olika beroende på kön samt att personer och saker könas vilket främst beror på gamla invanda mönster. Gemensamt för alla informanter är att de önskar mer kunskap och stöttning i genus och normkritik vilket somliga uppfattade som en aning komplicerat område.

Leksaker och material skall locka alla barn och flera förskollärare anstränger sig för att inbjuda barn till att testa saker som de vanligtvis inte väljer. Pedagogerna försöker välja barnlitteratur efter vad som sker inom verksamheten men där finns ingen särskild tanke på jämställdhetsarbete bakom urvalet. Det är likadant beträffande sångerna som barnen sjunger.

Arbetet för att motverka traditionella könsroller sker genom att i första hand se barnet som individ, erbjuda möjligheter istället för begränsningar, använda ett medvetet språkbruk. Tyvärr arbetar inte alla förskollärare lika medvetet men det är åtminstone en process som går framåt i takt med ökad kunskap om genus och jämställdhetsarbete.

5. Diskussion

Syftet med den här studien var att undersöka hur pedagoger arbetar för att motverka traditionella könsroller i förskolors verksamhet vilket är ett åliggande som återfinns under förskolans värdegrund och uppdrag i läroplanen. För att kunna genomföra min undersökning och samla empiri har jag intervjuat förskollärare samt genomfört observationer på en förskola. Studien utgår sålunda från förskollärarnas beskrivningar och mina iakttagelser från Regndroppens verksamhet fungerade som ett slags komplement till informanternas berättelser.

Från förskolor som jag har varit i kontakt med har jag från pedagogerna fått intrycket om att genus och jämställdhetsarbete är svårt att genomföra i verkligheten. Från sociala medier och diskussioner på internetforum blir stämningen livlig kring dessa ämnen och i synnerhet ordet hen verkar väcka anstöt hos den kritiska massan. Det finns även en diskurs hos debattörerna kring könsneutralitet som svar på vart pedagogiken banar vilket verkar vara största farhågan. Bland människorna som kommenterar och debatterar finns både föräldrar och pedagoger varför jag ville undersöka hur den så kallade rosa pedagogiken fungerar i verksamheten, särskilt eftersom det på nätet finns mycket negativitet kring ämnet, då det är ett politiskt styrt uppdrag som förskolan skall genomföra. Förskolan är inte längre något dagis. Förskolan är en institution som följer förordningar och lagar. För att verksamheten skall kunna motverka traditionella könsroller är det därmed avgörande hur pedagogerna förhåller sig till genus och jämställdhet i sin yrkesroll. Dessutom måste förskollärarna reflektera kring hur de bemöter barnen och hur de hanterar sitt språkbruk.

Normer förändras. Barn ses som individuella personer med egna rättigheter och synen på hur flickor och pojkar bör vara är inte lika snäv som förr. Att vara medveten om genus och jämställdhetsarbete ökar acceptansen och toleransen i samhället då barn får vara sig själva utan att utsättas för diskriminering eller kränkning. Förskollärarna som jag har träffat och talat med är positivt inställda till den rosa pedagogiken, det vill säga genuspedagogiskt och normkritiskt arbete, och menar att alla barn skall ha samma möjligheter. En informant skiljer sig från mängden eftersom denna förskollärare har ett personligt intresse och engagemang för genus och jämställdhetsfrågor. De andra deltagarna i studien känner viss osäkerhet inför området och skulle vilja gå någon vidareutbildning. Informanterna menar att en utbildning hade stärkt dem i deras profession liksom i bemötandet mot föräldrar. De har också sett hur

sociala medier och debatter på nätet kan förlöjliga och förvränga pedagogiken vilket inte gynnar deras kommunikation med föräldrarna. Det finns alltså flera anledningar till att förskollärarna efterlyser kurser då de vill synliggöra mönster och undvika genusfällor i verksamheten.

Informanterna och pedagogerna som jag såg under observationerna på förskolan Regndroppen hade ett liknande förhållningssätt till både flickor och pojkar. Förskollärarna talade mycket om att se och bemöta barnet som en enskild individ. Eftersom alla barn skall ha samma möjligheter menade informanterna att ingen skall begränsas utifrån kön – leksaker och material skall vara tillgängligt för alla. Davies (2003) nämner dikotomier som ett bekymmer i sammanhanget eftersom bilar kan betraktas som pojkleksaker och dockor som flickleksaker för att ta ett par exempel på hur föremål kan könas. Det händer att förskollärarna talar om barnen utifrån stereotyper såsom att flickor leker lugnt och pojkar mer fartfyllt.

Det var alltså ingen större skillnad på hur pedagogerna uppträdde mot barnen som individer men den mest påtagliga skillnaden var att flickor fick mer uppmärksamhet genom sina kläder, dels i bemötandet vid lämningen, dels i begränsandet för att akta kläderna.

Språkbruket är mycket betydelsefullt ur ett normkritiskt perspektiv (Wiklund, Petrusson-Nahlin & Schönback 2011). Hur vi talar reflekterar allmänna uppfattningar gällande normer i samhället. Hirdman (1988) beskriver samhällsstrukturen vilken grundas på manlig överordning och kvinnlig underordning – det innebär att det manliga är normgivande. I min studie får jag detta bekräftat från både intervjuer och observationer på det sättet att deltagarna vanligtvis benämner figurer och personer som *han* när könstillhörigheten är okänd. Informanterna upplever ordet *hen* som ett positivt komplement i det svenska språket men majoriteten av dem använder inte detta könsneutrala pronomen. Det finns dock informanter som reflekterar kring språkbruket och som emellanåt vänder på begreppen – *hon* blir *han* och *han* blir *hon* och icke könsbestämda figurer blir vanligtvis *hen* eller *hon* för att minska förekomsten av ordet *han*.

Deltagarna i studien, informanter såsom pedagoger från observationerna på förskolan Regndroppen, har olika bakgrunder och erfarenheter. Några har precis påbörjat sin yrkesbana medan andra närmar sig pensionsåldern. Deltagarna representerar olika synsätt beträffande hur flickor och pojkar gör kön. Deras personliga åsikt gällande genus bör därmed hållas privat om den inte överensstämmer med de lagar och styrdokument som förskolans pedagogiska verksamhet vilar på. Den här studien har dock gett ett tydligt resultat beträffande synen kring

jämställdhetsarbete och det är att förskollärarna vill få mer kunskap, vidareutbilda sig, föra diskussioner med arbetslag och kollegor. För att kunna motverka traditionella könsroller måste man reflektera kring sin roll som pedagog och se genusfällorna i verksamheten.

Studiens resultat visar att pedagoger arbetar för att motverka traditionella könsroller i förskolors verksamhet på flera sätt. Det finns också situationer som hade kunnat vara bättre ur ett normkritiskt perspektiv men deltagarna i studien hävdar själva att större kompetens inom området genus och jämställdhet vore önskvärt. Det hade gynnat förskolläraren i sin yrkesroll men också stärkt arbetslaget som helhet. Studien konstaterar därmed att det framför allt handlar om den enskilda pedagogen – hur hen bemöter barnen och reflekterar kring jämställdhet och normer är faktorerna som formar verksamheten och i förlängningen barnen.

Jag valde att samla empiri, intervjuer samt observationer, utifrån en kvalitativ undersökningsmetod och bedömer att studiens syfte och frågeställningar har uppnåtts. Eftersom den baseras på kvalitativ metod, där man tolkar och ser samband kring saker och situationer, skulle empirin kunna vara annorlunda utifrån andra intervjuer och observationer. Studien har sålunda sin grund i vad informanterna har valt att berätta för mig och i situationerna som uppstod i min närvaro. Inför intervjuerna med förskollärarna hade jag ett papper med sju punkter som jag ville att samtalen skulle utgå från och min förhoppning var att samtalen skulle flöda fritt och lättsamt. När jag lyssnade igenom inspelningarna hörde jag att stämningen var god och tror att det framför allt beror på intervjuernas inledande promenader. Under pågående intervjuer samt vid transkribering och tolkning uppfattade jag att förskollärarna kände sig trygga i situationen. Som jag tidigare nämnde skedde observationerna på Regndroppen, en förskola som jag tidigare har varit i kontakt med, vilket kan ha färgat både min och deltagarnas tolkning respektive agerande. Jag bedömer dock att detta var till nytta för studien och att pedagogerna uppträdde avslappnat och naturligt under pågående observationer.

Min avsikt med studien har varit att genom empirin finna exempel från förskolans vardag och åskådliggöra hur pedagoger kan komma förbi genusfällorna som vuxna ofta har blivit indoktrinerade med. För att kunna motverka traditionella könsroller måste förskollärarna ha reflekterat kring sin yrkesroll. Det finns problematik kring ämnet, det råder olika uppfattningar om vad som är rimligt i dessa frågor och kunskapsnivån är ojämn bland pedagogerna, jämställdhet och normkritik är inte lika konkret att tala om som exempelvis barns finmotorik eller verbala förmåga. Anledningen till detta beror på att området är

personligt laddat enligt min tolkning. Till skillnad från exempelvis matematik och naturkunskap är genus förknippat med personliga erfarenheter och värderingar och det kan därmed vara svårt att rannsaka beteenden och språkbruk som man är uppvuxen med. När man som pedagog reflekterar kring dessa frågor måste man sålunda granska sina egna brister och svagheter för att kunna utvecklas i sin yrkesroll. Jag drar sålunda slutsatsen att det är synnerligen betydelsefullt att pedagoger har en ständigt pågående dialog utifrån den rosa pedagogiken där arbetslaget bekräftar och stöttar varandra i didaktiken istället för att påtala eventuella brister och fel. För att komma vidare med jämställdhetsarbetet i verksamheten behöver arbetslaget föra en regelbunden diskussion med konstruktiv kritik. Den här studien illustrerar flera situationer från förskolan som både kan ses som genusfällor men också möjligheter beroende på pedagogens förhållningssätt till dessa ämnen. Min förhoppning är att pedagoger, både förskollärarstudenter och verksamma inom förskolan, får upp ögonen för ämnet och ser möjligheter istället för begränsningar.

För att utveckla studien hade man kunnat involvera fler förskolor och pedagoger i empirin. Kombinationen intervju och observation hade också kunnat ske integrerat för att skapa en helhet mellan det narrativa materialet och situationerna som beskådas utifrån mig som besökare i verksamheten. En komparativ studie mellan kommunala och privata förskolor eller vanliga och HBTQ-certifierade förskolor såsom förskolor från olika geografiska områden hade också varit en möjlighet för vidareutveckling.

Referenslista

Alvehus, Johan (2013). *Skriva uppsats med kvalitativ metod: en handbok*. 1. uppl. Stockholm:

Liber

Ambjörnsson, Fanny (2011). *Rosa: den farliga färgen*. Stockholm: Ordfront

Davies, Bronwyn (2003). *Hur flickor och pojkar gör kön*. 1. uppl. Stockholm: Liber

Derman-Sparks, Louise & Olsen Edwards Julie (2010). *Anti-bias education for young children and ourselves*. Washington, D.C.: National Association for the Education of Young Children

Dolk, Klara (2011a). Genuspedagogiskt trubbel. Från en kompensatorisk till en komplicerande och normkritisk pedagogik. I Lenz Taguchi, Hillevi, Bodén, Linnea & Ohrlander, Kajsa (red.) *En rosa pedagogik: jämställdhetspedagogiska utmaningar*. 1. uppl. Stockholm: Liber

Dolk, Klara (2011b). Olikhet, aktivism och kritiskt tänkande i förskolan. Nedslag i Australien och Sverige. I Lenz Taguchi, Hillevi, Bodén, Linnea & Ohrlander Kajsa (red.) *En rosa pedagogik: jämställdhetspedagogiska utmaningar*. 1. uppl. Stockholm: Liber

Dolk, Klara (2013). *Bångstyriga barn: makt, normer och delaktighet i förskolan*. Diss. Stockholm: Stockholms universitet, 2013

Eidevald, Christian (2011). *"Anna bråkar!": att göra jämställdhet i förskolan*. 1. uppl. Stockholm: Liber

Eidevald, Christian & Lenz Taguchi, Hillevi (2011). Genuspedagogik och förskolan som jämställdhetspolitisk arena. I Lenz Taguchi, Hillevi, Bodén, Linnea & Ohrlander, Kajsa (red.) *En rosa pedagogik: jämställdhetspedagogiska utmaningar*. 1. uppl. Stockholm: Liber

Frangeur, Renée & Nordberg, Marie (2008). *Maskulinitet på schemat: pojkar, flickor och könsskapande i förskola och skola*. 1. uppl. Stockholm: Liber

Frykman, Jonas & Löfgren, Orvar (1979). *Den kultiverade människan*. 1. uppl. Lund: Liber

Heikkilä, Mia (2015). *Lärande och jämställdhet i förskola och skola*. 1. uppl. Stockholm: Liber

Henkel, Kristina & Tomičić, Marie (2009). *Ge ditt barn 100 möjligheter istället för 2: om genusfällor och genuskrux i vardagen*. Skärholmen: Olika Förlag AB

Henkel, Kristina (2006). *En jämställd förskola: teori och praktik*. Skärholmen: Jämställt.se

Wiklund Calla, Petrusson-Nahlin Ingela & Schönbäck Hedda (2011). Språkande som vägvisare i förskolan. Pedagogers språkbruk – en genuspedagogisk fråga om hur vi gör skillnad genom vårt språkliga bemötande. I Lenz Taguchi, Hillevi, Bodén, Linnea & Ohrlander, Kajsa (red.) *En rosa pedagogik: jämställdhetspedagogiska utmaningar*. 1. uppl. Stockholm: Liber

Sverige. Delegationen för jämställdhet i förskolan. (2006). *Jämställdhet i förskolan: om betydelsen av jämställdhet och genus i förskolans pedagogiska arbete: slutbetänkande*. Stockholm: Fritzes offentliga publikationer

Elektroniska källor

Eliasson, Carina (2010). Könscrollerna styr fortfarande leken. *Förskolan*, 17 februari 2010.
<http://www.lararnasnyheter.se/forskolan/2010/02/17/konsrollerna-styr-fortfarande-leken>

Flashback: Har könscrollerna krupit ännu längre ner i åldrarna nu än förr?
<https://www.flashback.org/t2554963> Hämtningsdatum: 150415

Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning. (2011). Stockholm: Vetenskapsrådet.

<http://www.codex.vr.se/texts/HSFR.pdf>

Förskolesummit. Svensk förskola i ett internationellt perspektiv.

<http://www.forskolesummit.se/feed/svensk-forskola-i-ett-internationellt-perspektiv-/2015-08-05/120805>

Hirdman, Yvonne (1988). Genussystemet – reflexioner kring kvinnors sociala underordning. *Kvinnovetenskaplig tidskrift*, nummer 3 1988.

<http://ub016045.ub.gu.se/ojs/index.php/tgv/article/viewFile/1490/1303>

Lärarnas historia.

http://www.lararnashistoria.se/forskolan_1900-talet_och_1910-talet

Skolverket (2010). Läroplan för förskolan Lpfö 98. Reviderad (2010). Stockholm: Skolverket.

<http://www.skolverket.se/publikationer?id=2442>

Stockholmskällan.

<http://www.stockholmskallan.se/Soksida/Post/?nid=28174>

Sjöström, Mia (2011). Pojkar i klänning. *Svenska Dagbladet*, 10 januari 2011.

http://www.svd.se/nyheter/idagsidan/barn-och-unga/pojkar-i-klanning_5847813.svd

Hämtningsdatum: 150417

Bilaga

Berätta om din bakgrund – när tog du din förskolläraryxamen och hur länge har du arbetat på förskola? Vad har du för tidigare erfarenheter?

Varför ville du bli förskollärare?

Talar ni pedagoger på arbetsplatsen om genus och jämställdhet? Vid vilka tillfällen sker det – fikarasten, möten, föräldrakontakt? Vad har du för uppfattning om ämnet?

Hur bemöter du barnen i förskolans verksamhet? Sker det utifrån ett individperspektiv eller utifrån generaliseringar såsom flickor och pojkar?

Anser du att personalen arbetar för att motverka traditionella könsroller på förskolan?

Har någon i arbetslaget ett särskilt intresse eller utbildning beträffande genus och jämställdhet?

Hur arbetar ni utifrån genus och jämställdhet i vardagen?